

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe ½ an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	REDACȚIA: Dr. Ioan Sămpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.
---	---	--

Executarea bullei „Christifideles“.

Privitor la executarea bullei, prin care s'a precizat episcopia greco-catolică de Hajdu-dorogh, însași bulla cuprinde următoarele dispoziții: „Pentru executarea acestora (celor cuprinse în bullă) enunțăm, că se însărcinează venerabilul frate Rafael Scapinelli de Le-guigno, Arhiepiscopul titular de Laodicea și Nuntiu apostolic la Aula Imperială și Regească austro-ungară, având toate facultățile necesare și oportune de a-și subdelega, în interesul rezultatului de care e vorba, pe orice dignitar bisericesc și de a hotărî definitiv asupra ori cărei greutăți ori împotriviri, ce s'ar ivi în actul executării, impunându-i însă sarcina de a trimite în decurs de șase luni la Congregațiunea Consistorială un exemplar autentic al executării săvârșite“.

La câteva săptămâni după scrisoarea, de care ne-am ocupat la loc de frunte în Nrul nostru trecut, în care Nuntiu Scapinelli stăruia cu toată energia pentru stăruirea abuzului limbei maghiare din bisericile catolice din Ungaria, cu datul de 17 Noembrie apare și decretul de executare a bullei, în care toate încercările și stăruințele noastre, durere, nu au putut să facă nici cea mai mică schimbare.

Decretul acesta de executare s'a trimis în copie autentică tuturor Ordinariatelor interesate, avizându-se în aceeași vreme, tot din partea Nunțiatunii, și toate oficiile parohiale, a căror stare de drept a suferit ceva

schimbare prin incorporarea la noua episcopie. Aceste documente, cari pentru istoria Bisericii noastre au o valoare istorică netăgăduită, le dăm iarăș în întregime atât în originalul latinesc, cât și în traducere românească.

Iată-le:

Nos

Raphael Scapinelli e comitibus de Leguinia.

Utriusque iuris Doctor, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopus Laodicensis apud sacram Caesaream et Regiam Majestatem Apostolicam cum potestate legati a latere Nuntius ordinarius. ad infrascripta specialiter delegatus.

Ssmus D. N. Pius Papa X., cui divina dispositione sollicitudo de populi christiani aeterna salute concredita est, pro eo quo flagrat zelo, ut omnium in urbe credentium necessitatibus optime consulatur, charitatis suae curas ad fideles illos graeci ritus convertit, qui veritatem catholicam profitentes et unitatis centro adhaerentes in Hungaria habitant, inter quos multi existunt qui hungarica lingua callent atque utuntur. Ut ergo illorum fidelium spirituali bono oportuni et efficacius provideret, Sanctitas Sua, votis obsecundans Majestatis Suae Francisci Iosephi, Austriae Imperatoris et Hungariae Regis Apostolici, novam Hajdu-doroghensem dioecesim graeci ritus erigere decrevit, ad ejusque erectionem devenit per Litteras Apostolicas die VII Iunii anno MCMXII sub plumbo datas, tenoris sequentis, videlicet:

*

Noi

Rafael Scapinelli din conții de Leguigno,

Doctor în ambele drepturi, din darul lui Dumnezeu și al Scaunului Apostolic Archiepiscop de Laodicea, Nunțiu ordinar cu putere de legat a latere lângă Maestatea Sa Imperială și regească Apostolică, delegat în mod special la cele mai jos scrise.

Preasfinția Sa Papa Piu X., căruia din voia lui Dumnezeu îi este încredințată grija de mântuirea vecinică a poporului creștinesc, mânat de zelul de care este înflăcărat, ca să satisfacă cât mai bine lipselor tuturor credincioșilor de pe pământ, și-a întors grija dragostei sale spre acei credincioși de ritul grecesc, cari, mărturisind adevărul catolic și aderând centrului unității, locuiesc în Ungaria, între cari sunt mulți cari știu și se folosesc de limba ungurească. Ca așadară să se îngrijească într'un mod cât mai oportun și mai eficace de binele spiritual al acelor credincioși, Sfinția Sa, ascultând dorințele Maiestății Sale Francisc Iosif Impăratul Austriei și Regele Apostolic al Ungariei, a hotărât să înființeze o dieceză nouă de rit grecesc, cea de Hajdudorogh și la înființarea ei a purces prin Literele Apostolice de dtul 7 Iunie 1912 date sub plumbo, de următorul cuprins.

*

(Hic nota sequitur bulla papalis).

*

Nos itaque, mandatis Ssmi Domini Nostri obtemperantes et facultatibus a Sancta Sede Nobis specialiter delegatis utentes, praesentis Nostri Decreti tenore ad ea omnia procedimus, quae a Sanctitate Sua in antescriptis Apostolicis Litteris peragenda et perficienda Nobis commissa sunt. Vigore igitur earundem Litterarum Apostolicarum, novae dioecesi Hajdu-doroghensi paroecias illas adsignamus et attribuimus, quae in praefatis Litteris designantur, ex dioecesibus Eperjesiensi, Munkácsiensi, Szamosujvariensi, Magnovaradinensi Rumenorum et ex arhidioecesibus Fogarasiensi et Strigioniensi separatas. Civitatem autem Hajdu-doroghensem a dioecesi Munkácsiensi sejunctam et separatam, ad civitatis episcopalis dignitatem, honorem titulum evertam pronuntiamus; et in Cathedralem ecclesiam erectam declaramus, cura animarum apud ipsam permanente, ecclesiam B. M. Virgini a Praesentatione dicatam, in ipsa civitate Hajdu-doroghensi existentem. Residentia episcopalis in eadem urbe constituitur in aedibus a communitate Hajdu-doroghensi oblati et a Regio Hungarico Gubernio rite aptandis. Pro mensa vero episcopali, pro expensis cancellariae et cultui Cathedralis necessariis ac pro Vicario, qui ut in Litteris Apostolicis exponitur paroecias a Fogarasiensi Arhidioecesi avulsas, nomine Ordinarii Hajdu-doroghensis, regere poterit, a publico aerario quotannis summae, in ipsis Apostolicis Litteris adsignatae, rite solventur, servatis sicut antea, ab antiquis mensis episcopalibus rumeni ritus, beneficiis hucusque possessis et piis foundationibus

(Aici urmează cunoscuta bullă papală).

*

Noi așadară ascultând mandatul Preasfântului Nostru Domn și folosindu-ne de facultățile delegate nouă în mod special de Sfântul Scaun, în virtutea Decretului Nostru de față purcedem la toate celea ce din partea Sfinției Sale în Litterele Apostolice mai sus citate ne-au fost încredințate, să le facem și să le împlinim. Prin urmare în vigoarea acelorăș Litere Apostolice, asignăm și alăturăm noauei dieceze de Hajdudorogh parohiile, cari în amintitele litere se designează a fi separate din diecezele de Eperjes, Muncaci, Gherla, Oradea-mare română și din arhidiecezele de Făgăraș și Strigoni. Orașul Hajdudorogh, dismembrat și separat din dieceza Muncaciului, îl declarăm înălțat la vrednicia, cinstea și titlul de oraș episcopesc; iar biserica P. C. Vergure, sub hramul Intrării în biserică, care e în orașul Hajdudorogh, rămânându-i ei păstorirea sufletelor, o declarăm de ridicată la demnitatea de Catedrală. Reședința episcopescă se constituie în aceeaș cetate în casele oferite de comuna Hajdudorogh și cari au să fie adaptate după vrednicie de Guvernul Regesc Unguresc. Pentru mensa episcopescă, pentru speșele necesari cancelariei și cultului catedralei și pentru vicar, care precum se zice în Litterele Apostolice, va putea să guverneze în numele Ordinariului de Hajdudorogh parohiile smulse din arhidieceza de Făgăraș,

in dioecesium rumenarum emolumentum factis. Attamen, quoad pensiones favore sacerdotum ab iisdem piis foundationibus solvi solitas, ne iura acquisita damnum patiantur, opportune a Gubernio Hungarico providebitur. Capitulum autem seu Praesbyterium apud Cathedralē ecclesiam praedictam canonicē institutum declaramus, eique aedes et congruam dotem, in memoratis Apostolicis Litteris definitas, tribuimus. Constabit Canonico *Archipresbytero* seu *Praeposito Majori*, *Archidiacono* seu *Lectore*, *Ecclēsiarcha* seu *Custode*, *Scholastico*, *Chartofilace* seu *Cancellario* et *Praebendato*. Tum verō episcopali sedi, tum Cathedrali ecclesiae, tum Capitulo, sicut supra decretis et institutis, honores, jura, privilegia, prerogativae tribuuntur, quibus ceterae episcopales ejusdem graeci ritus ecclesiae in Regno Hungarico legitime perfruuntur et gaudent. Seminarium insuper clericorum, quam primum fieri poterit, erigatur, eidem attributis aedibus a Communitate Hajdu-doroghensi e congrua dote a Regio Hungarico Gubernio ad hoc promissis. Pro his aedibus sicut et pro aliis aedificiis, quae in Apostolicis Litteris memorantur, reficiendis, sumptus idem Regium Gubernium, secundum onus quod sibi assumpsit, suppeditabit. Dioecesim verō Hajdu-doroghensem, hac ratione erectam et constitutam, jurisdictioni et dependentiae S. Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis Rituum Orientalium subiectam et sedi arhiepiscopali Strigoniensi suffraganeam, juxta tenorem Litterarum Apostolicarum declaramus. Linqua liturgica, in neoerecta

se vor solvi regulat sumele anuale, asignate în înseși Litterele Apostolice, rămânând ca mai înainte beneficiile posesute de vechile mense episcopesci de rital românesc și fundațiile pii făcute în favorul diecezelor românești. Ce privește însă penziunile, ce s'au îndatinat a se solvi preoților din aceleași fundații pii, ca drepturile câștigate să nu suferă daună, se va prevedea în mod oportun din partea Guvernului Unguresc. Apoi declarăm înființat în mod canonic Capitlul sau Presbiteriul amintitei Catedrale și îi asignăm casele și dotarea congruală statorite în pomenitele Littere Apostolice. Va constă din Canonicii: Arhiepiscopit sau Prepozit, Arhidiacon sau Lector, Ecclēsiarh sau Custode, Școlastic, Chartofilace sau Cancelar și Prebendat. Iar atât scaunului episcopesc, cât și bisericii Catedrale, precum și Capitlului i-se ascriu, ca și în decretul și hotărîrea mai sus citată, onorurile, drepturile, privilegiile, prerogativele, de cari în mod legitim se folosesc și se bucură celelalte biserici episcopesci de rital grecesc din Regatul Ungariei. Cât mai curând să se înființeze apoi seminar pentru clerici, dându-i-se casele oferite pentru el de comuna Hajdudorogh și dotațiunea congruală promisă de guvernul regesc unguresc. Pentru restaurarea acestor case precum și a celorlalte amintite în Litterele Apostolice, spesele le va suporta Guvernul Regesc, amăsurat obligământului ce l-a luat asupra sa. Iar dieceza de Hajdudorogh, înființată și constituită în forma aceasta, în virtutea Litterelor Apostolice o declaram supusă iurisdicțiunii și atârării de sf. Congregație de Propaganda Fide pentru afacerile Riturilor Orientale și sufragană scaunului arhiepiscopesc de Strigon. Limba liturgică, ce are să se în-

diocesi infra triennium inducenda, graeca antiqua praecipitur. Permittitur interim in singulis paroeciis liturgica lingua, quae hucusque in usu fuit, vetita prorsus hungarica, quae liturgica non est: at vernaculae linguae in extraliturgeticis functionibus usus non prohibetur. Probrosissimus autem ille abusus, iam a Sancta Sede pluries damnatus, linguas vernaculas in sacra liturgia usurpandi, ubi inductus est, penitus tollatur. Libri liturgici non nisi illi adhibeantur, qui conformes adamussim sint probatis a Sancta Sede exemplaribus, et a competente auctoritate recogniti. Nunc vero, quoadusque neoerecta Hajdu-doroghensis diocesis de proprio pastore legitime provideatur, auctoritate apostolica speciali et expressa delegatione a Beatissimo Patre Nobis tributa, Reverendissimum Dominum Antonium Papp, Episcopum Munkácsiensem, in Apostolicum Administratorem ejusdem Hajdu-doroghensis dioeceseos, cum omnibus facultatibus a Sancta Sede administratoribus apostolicis concedi solitis, nominamus et constituimus. Ad ulteriora denique quae Nobis in executione Litterarum Apostolicorum sunt perficienda, et praesertim quoad foundationes pro piis operibus in paroeciis novae diocesis incorporatis existentes, quae exclusive favore fidelium nationis rumenae institutae dignoscantur, nos expresse Nobis reservamus per alia Nostra Decreta providere. Ceterum si qua difficultas in futurum exoriri contingat, relate ad novae dioeceseos circumscriptionem, limites, statum aliaque hujusmodi, Sancta Sedes, collatis consiliis cum Rege Apostolico, opportune in Domino, pro suo jure et officio, providebit.

introducă în restimp de trei ani în nou înființata dieceză, are să fie greaca veche. Până atunci se permite în singuraticile parohii limba liturgică, ce a fost în uz până acum, fiind cu totul oprită limba maghiară, care nu este liturgică: dar folosința limbei vernacule în funcțiile extraliturgice nu se oprește. Iar abuzul acela de tot rușinos, deja de mai multe ori condamnat din partea Sf. Scaun, de-a uzurpă limbi vernacule pentru sacra liturgie, unde este introdus, să se șteargă absolut de tot. Cărți liturgice numai acele să se folosească, cari să fie pe deplin conforme exemplarelor aprobate de Sf. Scaun și recunoscute de autoritatea competentă. Iar acum, până când nouînființata dieceză de Hajdudorogh se va prevedea cu propriul său păstor legitim, cu autoritatea apostolică, dată nouă prin delegare specială și expresă din partea Preafericitului nostru Părinte, numim și constituim de Administrator Apostolic al aceleași dieceze de Hajdudorogh, pe Reverendisimul Domn Antoniu Papp, episcopul Muncaciului, dându-i toate facultățile ce se condec de comun din partea Sf. Scaun administratorilor apostolici. În sfârșit ne rezervăm în mod expres să prevedem de celelalalte cari avem să le împlinim în executarea Litterelor Apostolice, și mai ales referitor la fundațiile încorporate noiei dieceze, cari s'ar afla făcute esclusiv în favorul credin ciosilor națiunii române. De altminteri, de s'ar întâmpla să se nască pe viitor vre-o dificultate, referitor la circumscrierea, marginile, starea ș. a. de aceste din noua dieceză, Sf. Scaun, sfātuindu-se cu Regele Apostolic, va prevedea în Domnul în mod potrivit, după dreptul și datorința sa.

Omnia autem, tam in praefatis Apostolicis Litteris, quam in praesenti Nostro Decreto contenta, ab iis, ad quos spectat, observari volumus, non obstantibus quibuscunque in contrarium facientibus, etiam speciali et individua mentione dignis. In quorum fidem, huic Decreto proprio manu subscribimus, idque Nostro sigillo per infrascriptum Apostolicae Nuntiaturae et Nostri Secretarium muniri mandamus. Datum Viennae, ex aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die XVII. mensis Novembris, MCMXII.

† **Raphael**, Arhiep. Laodicen. N. A.
specialiter delegatus.

L. S.

J. B. Ogno-Serra a secretis.

* * *

Nuntiatura Apostolica Viennensis.

Reverendissimis Dominis Archypresbyteris, ceterisque sacerdotibus Dioecesis Hajdu-doroghensis, salutem in Domino.

Decreto huius Apostolicae Nuntiaturae hodierna die dato, executio canonica fit Bullae „Christifideles“ die VII. Iunii MCMXII. expeditae, qua Beatissimus Pater novam dioecesim Hajdu-doroghensem crexit.

In toate, ce se cuprind atât în numitele Litere Apostolice, cât și în Decretul nostru de față, voim să se observe de aceia la cari se referesc, ne obștând nimic ce ar fi împotrivă, chiar și dacă ar fi demn de amintire specială și individua. Pentru întărirea căroră, am subscris Decretul acesta cu mâna Noastră proprie, și am poruncit să se întărească cu sigilul Nostru de subscrisul secretar al Nunțiaterei Apostolice și al Nostru. — Dat în Viena, din Palatul Nunțiaterei Apostolice, la 17 Noemvrie 1912.

Rafael arhiep. de Laodicea N. A.
delegat special.

L. S.

J. B. Ogno-Serra secretar.

* * *

Nunțiatura Apostolică din Viena.

Reverendisimilor Domni Protoșopi, Parohi, și celorlalți preoți de Hajdu-dorogh, mântuire dela Domnul.

Prin decretul acestei Nunțiaterei Apostolice dat în ziua de azi, se face executarea bullei »Christifideles«, emanate cu datul 7 Iunie 1912, prin care reafericitul Părinte a înființat noua dieceză de Hajdu-dorogh.

Eodem decreto, auctoritate Apostolica Nobis a Sancta Sede speciali modo delegata, constituimus et nominavimus neorectae dioeceseos Administratorem Apostolicum Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Antonium Papp, Episcopum Munkácsiensem, donec eidem dioecesi definitive de proprio Pastore provideatur.

Mandat igitur et praecipit Sanctitas Sua, ut prae laudatus Episcopus Munkácsiensis ex hac die administrationem apostolicam et regimen dioeceseos Hajdu-doroghensis assumat; et consequenter vos, Reverendissimi Domini, sub eiusdem iurisdictione positi, dignissimum Praelatum tanquam vestrum legitimum Superiorem considerare debeatis, eique praestare in Domino devotionem, reverentiam et obedientiam tenemini: ipse enim directe et expresse repraesentat Patrem fidelium communem, ad hoc ut vos dirigat in exercitio ministerii, ad salutem animarum curis vestris concreditarum provehendam.

Non ignotus quidam Vobis Pastor praeficitur, cuius doctrina, prudentia, caritas, et zelus, vos certe non latet: ipse omnes uno paterno amplexu vos humanissime recipiet, difficultatibusque vestro ministerio propriis, praesertim cum de paranda nova, aliquo modo, directione agatur, consilio providebit. Non autem praefata, ut ita dicam, nova directio, ut bene nostis, statim incipiet; nam trium annorum spatio indulgetur in sacris ritibus usus linguae *liturgicae* in unaquaque paroecia hucusque adhiberi solitae, exclusa semper lingua hungarica,

Prin acelaș decret, cu auctoritatea apostolică delegată Noauă în mod special din partea Sfântului Scaun, de Administrator apostolic a nou înființatei dieceze, până când aceea dieceză se va providea cu păstor propriu, am constituit și numit pe Ilustrisimul și Reverendisimul Domn Antoniu Papp, Episcopul de Muncaciu.

Demândă asadară și poruncește Sfinția Sa, ca mai sus lăudatul episcop de Muncaciu din ziua aceasta, să primească administrarea apostolică și guvernarea episcopiei de Hajdu-dorogh; și prin urmare voi, Reverendisimilor Domni, puși sub iurisdicția aceluiaș, să considerați pe vrednicul Prelat de superiorul vostru legitim, și să vă simțiți datori a-i prestă în Domnul devotament, reverință și supunere: căci el reprezintă în mod direct și espres pe Părintele comun al credincioșilor, în aceea, că pe voi să vă îndrepte în îndeplinirea slujbei și în procurarea mântuirii sufletelor încredințate grijei voastre.

Nu vi-se pune în frunte un Păstor necunoscut, ci unul, a cărui știință, prudență, dragoste și zel de sigur că nu vă sunt ascunse: el pe toți îi va primi blând, cu aceeaș părintească îmbrățișare și cu sfatul său va face destul dificultăților proprii ale slujbei voastre, mai ales, că se tratează oareșcum de inaugurarea unei noi direcții. Inșă nu îndată, cum bine știți, va începe amintita, ca să zic așa, noua direcție; căci încă pe timp de trei ani se permite în slujbele sacre folosința limbei *liturgice*, ce s'a întrebuințat până acum în diversele parohii, eschieră totdeauna limba ungrească,

quam in liturgicis actionibus adhibere nunquam licebit. Elapso hoc temporis spatio, lingua greca antiqua in liturgicis functionibus adhibebitur, quae, sicut vobis compertum est, fuit primitiva lingua liturgica venerabilis vestri ritus. Hanc linguam si iam non noveritis, Deo adjuvente addiscetis durante hoc temporis spatio; et non dubitamus, quin etiam vestrae curae erit, ut laici quoque in functionibus liturgicis participantibus suis responsionibus, eam, saltem quod lecturam, addiscant. Linguae vernaculae in extraliturpicis functionibus, sicut antea, etiam in posterum permittuntur, in precibus etiam publicis, sed extraliturpicis, et tanto magis in precibus privatis, in praedicatione et instructione populi: quae quidem praedicatione et instructio in lingua qua omnes utuntur facienda est, imo in diversis linguis, si una ab omnibus non intelligatur.

Ceterum, omnes cuiuscumque labii, cuiuscumque ritus, cuiuscumque nationis catholici, fratres quidem in Christo sunt, fraternaque dilectione ad invicem prosequi tenentur; et Beatissimus Pater, uti Christi in terris Vicarius, omnes uno benevolentissimo charitatis vinculo complectitur ac diligit: universi quidem, qui catholicis doctrinis adhaerent, unum ovile sub uno eodemque Pastore constituunt. Horum aequae omnium Ipse, ad imaginem Divini Pastoris, cunctis suis dispositionibus et praeceptis, bonum animarum respicit ac earum aeternam salutem. Ipse, qui perspicue vestram devotionem novit et studium in Apostolicam Romanam Sedem, centrum unionis et unicum salutis aeternae portum, certo tenet, quod vos, Reverendissimi

care niciodată nu va fi permis să se întrebuinteze în acțiunile liturgice. După trecerea acestui timp, se va întrebuintă în acțiunile liturgice limba greacă veche, care precum știți a fost limba primitivă a ritului vostru venerabil. Limba aceasta, dacă nu a-ți ști-o, cu ajutorul lui Dumnezeu o veți învăța în restimpul acesta, ba încă vă veți îngriji, ca și dintre mireni, cari iau parte în acțiunile liturgice cu răspunsurile lor, să învețe cel puțin să o citească. Limbile vernacule în funcțiunile extraliturgice se permit și pe viitor ca și mai înainte, chiar și în rugăciunile publice dar extraliturgice, și cu atât mai vârtos în rugăcuunile private, în predicare și în catehizare, care predicare și catehizare arc să se facă în limba, de care se folosesc cu toții, ba și în limbi deosebite, dacă una nu s'ar înțelege de toți.

De altcum, toți catholicii de orice limbă, de orice rit, de orice națiune, sunt doară frați în Hristos și trebuie să aibă dragoste frățească unii față de alții; și Preafericitul Părinte, ca locuitorul lui Hristos pe pământ, pe toți îi cuprinde în legăturile dragostii sale binevoitoare și îi iubeste, căci toți cari aderează la învățăturile catolice formează o turmă sub unul și același Păstor. El, imitând pe dumnezeescul Păstor, în toate dispozițiile și poruncile sale, privește deopotrivă binele sufletelor tuturor și mântuirea lor veșnică. El, care bine a cunoscut devotamentul vostru și alipirea de Scaunul Apostolic Roman, centrul unirei și singurul port al mântuirii eterne, cu siguranță ține, că voi, Reverendisimi Domni, întrucât vă privește

Domini, quantum ad vos pertinet, curaturi eritis, ut in medio fidelium vestro praeclaro zelo concreditorum, pax Christi, tranquillitas, filialisque confidentia in Sanctam Sedem et in dignum Antistitem, qui Eam representat in regimine novae vestrae dioeceseos, imperturbatae existent; scientes, quod bonum spirituale tantummodo Ecclesia querit, et per cooperationem vestram inter fideles vestros sperat consequi posse.

Apostolicam autem Benedictionem SSmi Patris Nostri Vobis Reverendissimi Domini, fidelibusque vestris transmittito et omnia quaeque fausta a Domino ex corde adprecior.

Viennae, ex Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die XVII. Novembris MCMXII.

(L. S.)

† **Raphael** Archiep. Laodicen.
Nuntius Apostolicus.

pe voi, vă veți îngriji, ca în mijlocul credincioșilor încredințați sânguinței voastre binecunoscute, să dureze neturburate pacea lui Hristos, liniștea și încrederea firească în sfântul Scaun și în vrednicul Prelat, ce o reprezintă în guvernarea noii voastre dieceze; știind, că Biserica nu cearcă decât binele spiritual, ce prin cooperarea voastră sperează, că se va și obține în mijlocul vostru.

Iar binecuvântarea Apostolică a Preasf. Părinte v'o transmit Reverendisimilor domni Voauă și credincioșilor voștri și din inimă Vă doresc toate cele bune dela Domnul.

Viena, din palatul Nunțiaturei Apostolice, la 17 Noemvrie 1912.

(L. S.)

Rafael, Arhiep. de Laodicea
Nunțiu apostolic.

Pe temeiul textului acestor decrete de executare a bullei „Christifideles graeci“, fixăm deocamdată următoarele constatări, asupra cărora vom reveni:

1. Decretele de executare insistă de nou și cu toată energia pentru eschiderea din toate funcțiunile liturgice, a limbei maghiare, care nici când nu va putea fi limbă liturgică.

2. Fondurile noastre, de cari ar putea fi vorbă în legătură cu persoanele din cler, cari sunt trecute sub iurisdicția administratorului apostolic, rămân neatinse.

3. Toate fundațiunile pii, „făcute exclusiv în favorul credincioșilor națiunii române“, chestia cărora va fi aranjată din partea Nunțiului prin un nou decret, vor rămâne și pe mai departe averea Bisericii noastre.

4. Chestia parohiilor, cari nu se pot împacă cu situația nouă, ce li s'a creat, nu este o chestie asupra

căreia să nu se poată reveni, pentrucă cuvintele: „de s'ar întâmplă să se nască pe viitor vre-o dificultate, referitor la circumscrierea, marginile, starea ș. a. de acestea din noua dieceză, sf. Scaun, sfătuindu-se cu Regele Apostolic, va prevedea în Domnul în mod potrivit după dreptul și datorința sa“, nu pot fi înțelese decât în sensul acesta.

Se va vedea dacă vom ști să creem și să exploatăm această dificultate.

REDACTIA.

Autonomia noastră bisericească.

(I).

Noi Români din Austro-Ungaria am primit dela Roma: în 18 Maiu 1721 dela Papa Inocențiu XIII. prin bulla, care se începe: *Rationi congruit*, episcopia gr.-cat. de Făgăraș; în 23 Iunie 1777 dela Papa Piu VI. prin bulla, care se începe: *Indefessum personarum*, episcopia gr.-cat. de Oradea-mare; în 26 Noemvrie 1853 dela Papa Piu IX. prin bulla, care se începe: *Ad Apostolicam Sedem*, episcopia gr.-cat. de Gherla; în 26 Noemvrie 1853 dela Papa Piu IX. prin bulla, care se începe: *Apostolicum ministerium*, episcopia gr.-cat. de Lugos; în 26 Noemvrie 1853 dela Papa Piu IX. prin bulla care se începe: *Ecclesiam Christi*, provincia bisericească gr.-cat. română de Alba-Iulia și Făgăraș.

Este lucru limpede pentru oricare om *sanae mentis*, că diecezele noastre sufragane amintite și provincia bisericească de Alba-Iulia și Făgăraș sunt cel mai mare bun al bisericii noastre. Este nu tocmai așa de limpede, că astăzi biserica noastră este în pericol de a-și pierde bunul acesta, nu de tot, fără în partea cea mai mare, prin *contopirea* bisericii noastre unite în organismul așa zisei autonomii a bisericii catolice de rit latin din Ungaria.

Ca să putem aprecia bunul, ce-l avem, și răul, ce ne amenință, va se zică poziția de drept ecclesiastic public a acestor instituțiuni, adică a dieceselor noastre sufragane și a provinciei bisericești gr.-cat. române de Alba-Iulia și Făgăraș, trebuie să lămurim întrebarea: *Că ce sunt episcopiiile și pro-*

vinciile bisericesti în sinul bisericii universale — sub biserica universală înțeleg societatea religioasă legitimă, adică biserica catolica, că societăți religioase legitime mai multe nu pot să fie, — sau cu alte vorbe, *cum contemplează dreptul ecclesiastic public natura episcopilor și a provinciilor bisericesti?* Definită bine natura lor, toate consecințele, ce se fac relativ la episcopii și la provinciile bisericesti, sunt sigure.

Cestiunea propusă trebuie să se tracteze în două forme, anume: *în abstract și în concret*. Motivul este, pentru că de multeori adevărul nu se vede limpede din cauza că este îmbrăcat cu prea multe împrejurări și particularități, cari cu numărul și însemnătatea lor te fac să scapi din vedere esențialul din lucru. De ex. în considerarea generală, ce ar face-o cineva preste omenime, împrejurările ori particularitățile, ca gloria străbună, nobleța ginteii, numărul eroilor, capitalul, cultura, familiile ilustre, aptitudinea războinică, devotamentul față de superioritate, vechimea în o regiune oarecare a continentului, spiritul, care e la modă, de confesionalism ori naționalism, lăcomia de a cuceri teritoare noue, spiritul de aventurier, etc., ușor te fac să treci cu vederea preste note esențiale ale omenimei, că adică fiecare poartă tipul de om, și așa pe conta unei sau altei particularități, omul, în cât este om, vine desconsiderat. În schimb, considerarea lucrurilor numai în abstract nu este completă, pentru că împrejurările ori particularitățile, ca tot atâtea podoabe cari îmbracă esențialul, ori ridică ori coboară nivelul lucrului ce-l apreciem.

Când consider diecesele ori provinciile bisericesti, în abstract, prescind dela aceea, că dieceza ori provincia se află în Europa ori în America, în Ungaria ori în Franța, că e a Românilor ori a Maghiarilor și a Nemților, a unui popor cult ori necult, avut ori sărac, cu trecut istoric ori fără trecut istoric, oprimat ori liber, temut de toată lumea ori nebăgat în seamă, etc...; în considerarea în concret a diecezelor și a provinciilor bisericesti, viceversa, voiu ținea cont de toate împrejurările și particularitățile, ce le oferă natura cazului concret.

I.

Episcopia ori provincia bisericească nu este altceva, decât *un mijloc excugetat, și propus per modum obligationis, de societatea mai mare și perfectă*, în sinul căreia se află episcopia ori provincia, *ca prin mijlocul acesta să se obțină o parte din scopul societății mai mari și perfecte*.

Din definițiunea dată aci avem consecințele următoare:

1. Episcopia, ori provincia bisericească, este societate *omogenă* cu societatea mai mare și perfectă, adică cu biserica universală, pentru că au acelaș fel de scop, sau după natură scopul le este identic. Biserica universală are de scop proxim: *sfințirea sufletelor*, iară de scop remot sau mai depărtat: *dobândirea vieții de veci*. Acelaș este scopul și al unei diecese ori provincii bisericești, adică sfințirea sufletelor, și prin aceea dobândirea vieții de veci. Deosebirea stă numai în aceea, că biserica universală urmărește scopul acesta spiritual în toată estensiunea lui, abunăoară celebrează concilii ecumenice, propune în acestea credință și morală pentru toți; pe când o dieceză, ori o provincie bisericească, urmărește acelaș scop spiritual sub proporții mai mici, numai în parte, de ex. concilii ecumenice nu pot celebra, în cari se definească credință și morală. Este și natural, că o societate mai mică și imperfectă să nu poată presta pentru obținerea deplină a scopului societății universale tot ce prestează societatea mai mare și perfectă.

2. Fiecare dieceză, ori provincie bisericească, este o *societate mai mică și imperfectă* față de biserica universală, în sinul căreia se află, care este societate mai mare și perfectă.

3. Dieceza ori provincia bisericească este o societate *de ordine inferioară* față de biserica universală care este societate de ordine superioară. Inferioritatea aceasta a dieceselor, respective a provinciilor bisericești, nu rezultă de acolo, că doară scopul diecezelor, ori al provinciilor bisericești, după natură ar fi inferior, ci de acolo, că biserica universală urmărește scopul spiritual în toată întregitatea lui, precând dieceza, respective provincia, numai în parte.

4. Dieceza, respective provincia bisericească, este *parte integrantă a bisericii universale*, pentru că dieceza ori provincia bisericească, este un mijloc excugetat și propus per modum obligationis de biserica universală. Apoi în fiecare societate mijloacele sunt ale ei proprii, și de aceea și-le excugetă și le propune per modum obligationis, ca să se completeze, să se întregească.

5. *Scopul* diecezelor, ori al provinciilor bisericești, este *ordinat sau îndreptat* spre scopul bisericii universale, pentru că ele sunt un mijloc, și apoi mijlocul tot trebuie să fie îndreptat spre scop. Afară de aceea dieceza, respective provincia bise-

ricească, fiind parte integrantă a bisericii universale, trebuie să fie ordinate sau îndreptate spre biserica universală, adică spre scopul ei, ca partea spre întregul de care se ține.

6. Diecezele, ori provinciile bisericești, *și-au căpătat existența lor iuridică* dela biserica universală, pentru că aceasta le-a creat ca mijloace în sinul său, cerând astfel scopul societății universale, adică sfințirea sufletelor.

7. *Perseverarea în existența iuridică* căpătată ca sub p. 6. așiderea atârnă dela biserica universală, pentru că până atunci păstrezi un mijloc, până când cere însuși scopul, care a pretins să fie creat mijlocul.

8. *Funcționarea* diezelor, ori a provinciilor bisericești, asemenea atârnă dela biserica universală, pentru că acela are dreptul să explice și să aplice mijloacele, care are dreptul să le creeze. Dreptul însă de a le crea îl are biserica universală, cum s'a zis mai sus.

9. *Depinde* așadară *perfect întru toate* oricare dieceză ori provincie bisericească dela biserica universală, pentru că datorința mijlocului este, să slujască scopului.

10. Biserica universală, respective scopul ei, adică Pontificele Roman, în crearea, susținerea și în controlarea funcționării diezelor, ori a provinciilor bisericești, *absolut de nimic nu poate ținea cont decât de scopul* bisericii universale, adică de *sfințirea sufletelor: Salus rei publicae suprema lex esto.*

11. O dieceză, ori o provincie oarecare bisericească, spre apărarea existenței sale iuridice, a perseverării în această existență iuridică, și a funcționării sale, asemenea *nu poate invocă alt motiv acceptabil, de cât binele spiritual*, adică sfințirea sufletelor, pentru că toată ființa cutărei dieceze, ori provincii bisericești, este răsărită din binele spiritual, adică din sfințirea sufletelor.

12. De câteori a emanat dela biserica universală vre-o dispoziție, în favorul vre-unei dieceze, ori provincii bisericești, ori contra acestora, adică a diecezei ori a provinciei, însă dispoziția aceea favorabilă, ori contrară, *s'a bazat pe teroare ori înșelăciune*: totdeauna a trebuit să se revoace de biserica universală, pentru că actele bazate pe teroare, ce e drept sunt valide după dreptul natural, dară sunt rescindibile, adică se pot strică; iar cele bazate pe înșelăciune simplaminte sunt invalide după dreptul natural. Și apoi se știe, că biserica uni-

versală în dispozițiile sale este condusă numai de binele spiritual, iar nu de teroare și înșelăciune.

13. Dacă se ivește vre-un dubiu relativ la drepturile provinciilor bisericești, ori ale dieceselor, *dreptul de a judecă îl are biserica universală* ca societate superioară, iar dieceza ori provincia bisericească ca societate inferioară *este îndreptățită să espună cele ce sunt în interesul său*. — Este îndreptățită să judece biserica universală, pentrucă dieceza ori provincia depinde întru toate, ca sub punct 9. aci. Este îndreptățită să espună dieceza, ori provincia, cele ce sunt în interesul său, pentrucă judecată dreaptă nu se poate aduce, decât dacă se cern motivele și de o parte și de cealalta; aceasta însă nu se poate, decât dacă se espun motivele și din partea societății inferioare.

14. La cazul, că existența iuridică ori funcționarea vre-unei dieceze ori provincii bisericești, este periclitată, ori amenințată cu perire din partea cuiva, biserica universală, dacă pretinde scopul ei propriu, adecă sfințirea sufletelor, *este datoare să apere* dieceza, ori provincia bisericească, pentrucă făcând aceasta nu lucră altceva, decât grijește de scopul său propriu.

15. Cu atât va fi mai tare o dieceză, ori o provincie bisericească, în apărarea drepturilor sale, cu cât va putea arăta mai mult, că existența sa iuridică, perseverarea în drepturile sale și funcționarea sa *este legată în mod mai intim* cu scopul bisericii universale.

Și acestea să fie de ajuns relativ la cestiunea propusă, considerată în abstract.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos.

(V).

Ne ocupăm mai pe larg cu așa numita *teorie vizionară*, carea încearcă să explice credința în înviere a ucenicilor, reducându-i originea la viziuni *subiective*, așadară la sinamă-gire sau halucinații ori la reflexiunile celor de grabă reîntorși în Galilea.

Hipoteza unor viziuni *obiective*, așadară a viziunilor săvârșite de Dumnezeu s'ar putea împăca cu faptul însuși al

învierii: căci ele nu ar fi, decât confirmări supranaturale ale faptului săvârșit. Atari viziuni obiective sunt absolut excluse însă de cuprinsul tradiției evanghelice. Căci cel Înviat a umblat cu Apostolii, a șezut cu ei la masă, etc. etc. — Și apoi unde rămâne piedeca, carea nu poate fi înlăturată de nici o ipoteză vizionară: mormântul gol?

Remâne să ne ocupăm cu teoria viziunilor subiective. Originea credinței în învierea lui Iisus a ucenicilor este explicată în chipul următor.

Ucenicii fugiră, îndată după catastrofa Învățătorului lor, în Galilea. Acolo încetul pe încetul le reveni credința în Iisus, ca în Messia cel făgăduit, credință, ce le-a zguduit-o foarte tare moartea lui. — Reînvierea a acestei credințe a produs și convingerea că Iisus a înviat. Acolo în Galilea, unde au petrecut atâta cu Învățătorul lor, unde fiecare piatră și fiecare localitate le aducea aminte de icoana lui, de activitatea lui etc., acolo a început a se trezi în ei și a le reveni și încrederea de mai înainte într'însul, a le reveni în minte cuvinte și vorbe, cari sunau ca o făgăduință a unei vieți viitoare, a unei reveniri între ei, a unei învieri. Nu își puteau închipui că Învățătorul lor să fi murit aievea și pentru totdeauna. Tot mai mult a început să-i preocupe și stăpânească gândul, nădejdea, credința, convingerea: el trăește, el trebuie să trăiască. Lui Petru i-se părû că cu adevărat l-ar fi văzut în trup clarificat. După el, și ceilalți învățăcei, — cu un prilej, chiar cinci sute dintre ei — l-ar fi văzut, deodată, pentrucă... viziunile influențează în chip molipsitor. În chipul acesta, credința în Messia ar fi produs credința în înviere, iar aceasta ar fi cauza, aceasta ar fi dat naștere aparițiilor, recte: viziunilor. — *Aceste* apariții deci (viziunile pomenite!), cari au putut avea loc numai în Galilea, constitue unicul temeliu al credinței în învierea lui Iisus, și la ele se provoacă tradiția originală a evangeliștilor spre dovedirea învierii. Mormântul gol este legendă mai târzie, adausă ca o introducere potrivită pentru aparițiile înșirate de evangeliști. Pavel nu vorbește despre acest mormânt, prin urmare nu a știut despre el, precum nici cei ce i-au dat lui informațiuni: Petru, Iacob și Ioan, se vede că încă nu au știut nimica despre mormântul gol¹⁾.

Teoria aceasta, precum se vede, mănecă dela afirmația, că ucenicii îndată după catastrofă au fugit spre Galilea: a

¹⁾ Cfr. Dentler, op. cit. p. 31.

treia zi, în ziua învierii, nu mai erau în Ierusalim. Afirmatia aceasta însă e luată absolut din vânt. Ea nu este întemeiată, cât de puțin măcar, în nici unul dintre izvoarele evanghelice, ba contrazice direct chiar și aceleora, pe cari „critica“ le socotește de hotărâtoare în chestiune și pe cari își construiește teoria sa: lui Mateiu și Marcu. Căci, unde e vorba la evangeliști despre fuga ucenicilor în Galilea înainte de a treia zi? — Adevărat, că Mateiu și Marcu vorbesc despre o fugă a ucenicilor, cu prilejul prinderii lui Iisus, deși tot ei numai decât restring aceasta informație, spunând că Petru de departe a urmărit pe Iisus până la casa arhiereului... Dar a treia zi, toți evangheliștii presupun pe ucenici încă în Ierusalim. Solia îngerului către muieri sună: „spuneți ucenicilor, că va merge înaintea lor în Galilea... spuneți fraților miei, că să meargă în Galilea, acolo mă vor vedea“. Textele acestea, dela Mateiu și dela Marcu, esclud direct o fugă deja întâmplată, spre Galilea.

Tot așa de fără temei și în contradicție cu izvoarele este și suposiția că „credința messiană — Messiasglaube — ar fi rezultat la ucenici credința învierii — Auferstehungsglaube —, cum se exprimă „critica“. Intru adevăr din punct de vedere corect istoric, și din punct de vedere psihologic, suposiția aceasta este imposibilă. „Dacă preste tot mai are vre-o valoare mărturisirea unanimă a tuturor relațiilor Noului Testament¹⁾, mărturisirea tuturor evangheliilor, a Faptelor apostolilor, a epistolelor pauline, dacă nu este vorba ca istoria să se facă în contrazicere bruscă cu mărturisirea aceasta multiplă, hotărâtă, armonică, care are pe partea sa și probabilitatea psihologică, dacă nu vrem să lăpădăm, fără temei, toate aceste mărturii, spre a preferi o închipuire proprie a fantaziei, prin nimica, dar absolut prin nimica dovedită, în acest caz trebuie nesmintit să aibă valoare propoziția: nu credința ucenicilor s'a avântat de sine și pe încetul la convingerea despre învierea lui Iisus, ci dimpotrivă credința lor, prin moartea lui Iisus, întru atâta s'a zguduit, nădejdea lor așa de tare s'a sdrobit, încât a fost necesar ca să întrevină ceva real, ceva faptic, de o putere covârșitoare de dovedire, spre a-i aduce la convingerea despre înviere. Nu credința lor a produs convingerea despre învierea lui Iisus, ci dovezi factice, neresturnabile, singure acestea au putut să-i convingă pe ucenicii, cu credința lor deprimată și șovăitoare“.

¹⁾ Așa scrie Dentler, op. cit. p. 32.

Dovadă despre lipsa unei dispoziții interne sufletești pornite dela ei înșiși este însași necredința lor în fața primelor vești și dovezi. „A trebuit să primească dovezi de o atare evidență și infalibilitate, față de cari tăgăduirea credinței să fie cu neputință. Atari dovezi au fost aparițiile. Aparițiile sunt cauza, că convingerea despre învierea lui Iisus a prins rădăcini și apoi s'a întărit într'un chip, cât nimica să nu o mai poată sguduî din sufletele lor“. Aparițiile acestea au fost pentru apostoli *dovezi* ale învierii, iar nu produse ale credinței lor în înviere. „Căroră s'au și pus înainte pe sine viu, după patima sa, în *multe semne adevărate*, în patruzeci de zile arătându-se lor, și grăind cele despre împărăția lui Dumnezeu, și împreună petrecând“, așa scrie și autorul Faptelor apostolilor (1, 3—4).

Intru adevăr, care este icoana istorică și psihologică, ce ni-o pun înainte evangheliile, despre credința apostolilor în învierea lui Iisus?

Întâiu de toate apostolii nu ni-se prezintă nicăiri ca niște oameni exaltați. După moartea de pe cruce nime dintre aderenții Galileanului, nici apostolii, nici femeile ori alți ucenici nu se gândesc la vre-o înviere, cu toate că învierea aceasta fusese de atâtea ori prezisă. Evenimentele zilelor din urmă îi sdrobiseră cu totul. Împărăția messiană, în care ei aveau să fie cei aleși, era pentru ei acuma distrusă: ea fusese o himeră numai. Durerea și resignarea din sufletul lor, de sigur, nu sufereau alătura nici cea mai mică nădejde a unei învieri. Femeile a treia zi vin la mormânt, să ungă trupul lui Iisus, dar nici o urmă nu se găsește a nădejzii că Iisus poate va învia ori că chiar va fi și înviat. Magdalena însăși, în fața mormântului gol, se gândește mai de grabă la un furt al cadavrului, decât la o înviere. „Că au luat pe Domnul din mormânt și nu știu unde l-au pus“ (Ioa. 19, 2). Iar când ele spun vestea auzită dela inger ucenicilor, „nu au crezut (Mc. 16, 11.). Tot așa nici pe aceia doi „nu i-au crezut“, cari spuneau că li-s'a arătat când mergea la un sat (Mc. 16, 13). Spusele femeilor „se arătară înaintea lor, ca o minciună... și nu le-au crezut pe dânsese“ (Lc. 24, 11). Episodul cu călătoria celor doi învățați ce mergeau la Emaus, și conversația lor cu Iisus, pe care nu-l recunoscuseră, ne transpune așa de bine în dispoziția sufletească deprimată a învățaților lui Iisus. Ambii erau triști și povesteau despre cele întâmplăte în Ierusalim, cu Iisus Nazarineanul, despre care

„noi nădăjduiam că acela este cel ce va să izbăvească pe Israil: ci, și cu toate acestea a treia zi este astăzi decând s'au făcut acestea“, de când arhierii și domnii noștri l-au dat la judecată de moarte și l-au restignit pe dânsul. Ci și niște muieri de ale noastre au fost la mormânt și nu au aflat trupul lui, ba ziceau că și vedere de îngeri să fie văzut, cari ziceau că este viu și s'au dus unii dintru noi la mormânt, și au aflat așa precum muierile cu zis: „iară pe el nu l-au văzut“. Da, da, se spun multe... dar, ca să credem cu adevărat, trebuie să-l vedem, trebuie să ni-se arete, acesta e sensul vorbelor celor doi. Și chiar și atunci când îl văd trupește înaintea lor, nici atunci nu cred că el este, ci li-se părea că este spirit, și de aceea Mântuitorul trebuie să li-se arete, să-și lase a-i fi pipăite mâinile și picioarele din partea lor, să mănce cu ei etc. Toma necredinciosul, pe lângă toată mărturisirea celorlalți, cere și vrea ca cu mâinile sale să simtă pe cel înviat și numai după ce Iisus i-se arată și lui trupește, numai atunci e biruită necredința lui. Tot așa și cu prilejul altor apariții, apostolii nu se dovedesc lesne crezători, de aceea Mântuitorul a și imputat necredinții lor. În totdeauna ei vreau înșiși să vadă, să se convingă cu ajutorul tuturor simțurilor lor, așa cât să fie cu neputință o îndoială ori o amăgire.

Așa, și nu altcum, au ajuns ucenicii la convingerea, că Isus în adevăr a înviat: din aparițiile reale ale celui înviat, cari evident, erau cea mai puternică dovadă.

Însuși raționalistul Strauss se vede silit să recunoască că enorma schimbare, dela deprimarea cea adâncă și deplina desnădejde a ucenicilor dela moartea lui Isus până la tăria credinței și până la însuflețirea cu carea îl propoveduesc la proximele Rusalii ca pe Messia, nu se poate esplică, dacă nu s'ar fi întâmplat, în restimpul acela, ceva extraordinar de încurajator pentru ei și anume, mai deaproape, ceva ce să-i fi convins despre învierea lui Iisus celui restignit). Acest ceva nu au putut fi decât aparițiile lui Iisus.

Cel ce, cu toate acestea, afirmă și susține, că credința a produs din sine însași convingerea lor, poate să o facă, dar unul ca acela nu se poate sprijini pe nici un șir al Test. Nou, ori a altui document istoric, vrednic de crezământ.

Dr. VICTOR MACAVEIU.

¹⁾ Leben Jesu, 2 p. 685, citat la Grimm-Zahn, op. cit. p. 359.

Întroducerea limbei române în biserică.

În numărul 16 al „Culturei Creștine“ a apărut un articol al meu, în care spuneam și următoarele lucruri: „Dl Iorga vorbind de operele lui Coresi, recunoaște în ele mișcarea husită“¹⁾. Numitul academician a citit articolul, și s'a oprit la aceste cuvinte, însoțindu-le de o notiță, publicată în „Neamul românesc politic“; în această notiță roagă pe cineva, al cărui nume nu împoartă, să mă deslușească asupra înrăuririi, ce a avut-o mișcarea husită la introducerea limbei românești în biserică. Speră, să fiu convins, că Domnia Sa n'a făcut nici odată din Coresi un agent husit²⁾. Atențiunea, ce a dat-o un om atât de de însemnat nepretențiosului meu scris, mă îndeamnă să scormonesc mai cu osârdie prin operele lui, și să mă conving atât eu, cât și cetitorii acestei reviste, dacă am greșit eu ori a greșit Domnul Iorga, -- *errare humanum est*, — ori doar e la mijloc o neînțelegere.

Învățătul profesor, dă o prea mare importanță întregiei mișcări husite. Dinsul spune despre această sectă: „Husiții... făceau înțeleasă legea prefăcându-o în limba poporului“³⁾. Legea lui Hristos se face înțeleasă poporului prin propovăduirea cuvântului dumnezeesc. Chiar de s'ar săvârși liturghia în o limbă, pe care credincioșii nu o înțeleg, un preot harnic e în stare să-i facă pe oamenii săi mai înțelegători ai legii sfinte, decum vor fi acei creștini, în a căror limbă scumpă se săvârșesc sfintele taine, însă pentru cari cuvântul lui Dumnezeu e mut, căci gura preotului nu vorbește înțelepciune. Acest fel de a face înțeleasă religia, e cel mai bogat în reușită, și e în stare să facă nu numai credincioși conștii, dar presară tot pământul cu mucenici, cari așa de mult pătrund în tainele sfintei învățături, încât cu sângele lor pecetluiesc adevărul ei. Acesta e rostul bisericei, în acest fel să facă înțeleasă legea dumnezească, și dela Hristos până astăzi e neîntrerupt șirul vestitorilor dumnezeescului adevăr. În ce privește această răspândire a adevărului, ea se face fără nici o taxă de înscriere la toată lumea. Pe aceia, cari au o cultură mai înaltă decât massele de jos, îi apreciază și biserica, și ține ea știința lor

¹⁾ Pag. 461.

²⁾ Numărul din 22 Octombrie 1912 p. 2059.

³⁾ Ist. lit. relig. p. XVIII.

să fie roditoare și în cunoștința lucrurilor sfinte. Pentru aceștia au scris, și mai târziu au tipărit bisericanii traduceri din Sfânta Scriptură, cărți de rugăciune și de învățătură, alcătuite în limba înțeleasă de popor. Dacă acest lucru e de a se înțelege prin cuvintele: „Husiții făceau înțeleasă legea prefăcând-o în limba poporului“, nu trebuie să așteptăm așa de mult timp; istoria literaturii diferitelor popoare, ne dă dovezi cu multe sute de ani înainte, despre diferite cărți scrise, prin cari se făcea cunoscută poporului, în limba lui, legea dumnezească, deși cel mai potrivit mijloc a rămas, și va rămâne totdeauna predica, cuvântul viu. Răsfoind istoria literaturii universale, vom afla bogate informațiuni despre traducerea Scripturii în limba poporului și despre publicarea de cărți evlavioase, cari n'au nici înclin nici în mână cu mișcarea husită, multe din ele fiind date la iveală cu mulți ani înainte de Hus, născut la 1369. Astfel întâmpinăm în Franța o hotărîre a sinodului din Tours, la 813, în care se dă ordin preoților să traducă limpede, în limba populară romană, omiliile compuse în latinește, ca toți să poată înțelege cele spuse¹⁾. La 1268 s'a scris cartea: „Moralités des philosophes“, care tratează și Pildele lui Solomon, în rînd cu înțelepciunile celorlalți filosofi. Tot în Franța găsim o explicare a evangheliilor din Dumineci și sărbători: „Evangiles des domees“, la 1250, când era terminată deja de mai înainte, la 1235, traducerea Bibliei în limba poporului²⁾. Germanii au un Evangheliar încă din secolul al IX, iar înainte de Biblia lui Luther aveau 14 edițiuni germane ale acestei cărți sfinte³⁾. Beda Venerabilul a tradus Biblia pe sama Englezilor în secolul al VIII-lea, deci cu multe sute de ani înainte de Wiclif născut la 1384⁴⁾.

E adevărat un lucru: Hus și aderenții lui au dat un puternic impuls literaturii boeme, și acești oameni întruniți în societatea „fraților boemi“, au dat națiunii lor, după cum știm, cea dintâiu traducere completă a sfintei Scripturi. Dar legea lui Dumnezeu s'a făcut înțeleasă poporului boem cu multe sute de ani înainte. Apostolii Slavilor, sfinții Ciril și Metodieu, au predicat boemilor în limba boemă, și tot în această limbă au

¹⁾ Baumgartner, Gechichte der Weltliteratur, vol. V. p. 11.

²⁾ Op. și vol. cit. p. 173 și 225.

³⁾ Dr. H. Zschokke, Historia Antiqui Testamenti, Vindobonae 1894, p. 432 urm.

⁴⁾ Zschokke, op. cit. p. 429.

făcut și liturghia, pentru care lucru, știe toată lumea, au fost pârâți și la Roma. Iar ca să poți sluji sfânta jertfă, ai trebuință și de o traducere, chiar necompletă, a cărților Testamentului Vechiu și Nou, din cari totdeauna s'au făcut cetiri în biserică, cel puțin la predică, în limba poporului.

Vedem deci, că nu e un merit particular al mișcării husite predicarea cuvântului dumnezeesc în scris și cu graiul viu.

Domnul Iorga, spune despre Români Ardeleni: „Ei se făcură Husiți pe cap“, și aceasta din pricina, că „deosebiri de dogmă n'aveau nici un preț pentru țărani, aș zice chiar pentru popii noștri, din Ardeal, unde grija adevăratei credințe nu eră cine să o aibă“¹⁾. Că țărani primesc bucuroși învățături religioase, chiar și cu deosebiri de dogmă, mai ales unde setea lor de acestea învățături nu e îndestulată de slujitorii bisericii, e un adevăr din zi în zi mai trist, dovedit de pocăiți. Nu lipsa ierarhiei e cauza, sau mai bine zis, ocaziunea mai priincioasă pentru schimbarea credinței. Astăzi avem o ierarhie bine organizată, atât dincoace cât și dincolo de Carpați, și totuși crește zi de zi numărul pocăiților, înrolați din neamul nostru. Preoții sunt păstorii poporului, și ei sunt răspunzători în rândul întâiu de grija adevăratei credințe a turmei lor. Iar despre preoții din Ardeal, nu va zice Domnul Iorga nici odată, că prețuse mai puțin credința, decât preoții românești din alte țări, ori de ce timp ar fi vorbă. — Deci dacă s'au făcut Români husiți „pe cap“, ceea ce nu a dovedit încă nimeni, cauza acestei schimbări de front e de a se căută în altă parte.

Eu n'am zis nici odată, că Domnul Iorga a făcut pe Coresi agent husit, ci am zis următoarele: „Domnul Iorga vorbind de operele lui Coresi, recunoaște în ele mișcarea husită“, adică spune, că acestea sunt un produs al numitei mișcări. Câteva citate reproduse din cărțile domnului profesor, întăresc afirmația mea. „Pentru Români, scrie Domnul Iorga, propaganda husită trebuie să aibă acelaș rod literar (ca și pentru alte popoară, pomenite în carte)... Psaltirea, Biblia, Evanghelia, — dar nu și Tâlcul ei, — Faptele Apostolilor, pe lângă rugăciunile obișnuite, se înfățișară astfel în românește pentru întâia oară în acele vremi îndepărtate“²⁾. „Psaltirea, pe care husiții o cântau s'a păstrat în următoarele manuscrite: 1. Unul e o copie după

¹⁾ Ist. lit. relig. p. XVIII.

²⁾ Tot acolo, aceeaș pagină și urm.

o copie, scris pe o hârtie, care poartă un semn, o filigrană dela sfârșitul veacului al XV-lea... 2. O copie ceva mai târzie... 3. O copie întocmai ca acestea, pe care o tipări la Brașov diaconul Coresi în 1570, apoi în 1577¹⁾. Iar într'alt loc spune tot Domnia Sa: „Psaltirea lui Coresi... e reproducerea unui vechiu manuscris husit, pe care Coresi nu l'a înțeles totdeauna, necum să-și îngăduie a-l schimba²⁾”.

„Evanghelia³⁾ s'a păstrat într'o copie, pe care a reproduc-o Coresi în 1561⁴⁾. „Aceeș Evanghelie românească se păstrează într'un manuscris copiat între 3 Iunie și 4 Iulie 1574 de pisarul Radu Grămăticul... Depărtat de multă vreme din țară, Radu nu putea cunoaște tipăritura din 1561 alui Coresi (?)... De altminteri, e drept, că tipăritura lui Coresi și manuscrisul lui Radu e identic până în cele mai mici amănunte⁴⁾”.

„Apostolul a trebuit să fie prefăcut de Husiți în limba vulgară. Apostolul a fost tradus în întregime. El nu se păstrează însă astăzi decât în două forme: una manuscrisă, alta tipărită⁵⁾. Manuscrisul e codicele Voronețan. „La o dată, care se fixează ca 1563, Coresi a tipărit un Praxiul (=Faptele Apostolilor), din care s'a păstrat un singur exemplar cu lipsuri... Dacă se va descoperi însă vre-odată... un volum întreg din Apostolul dela ,1563', se va putea încredința oricine, că peste tot diaconul n'a făcut altceva, decât să lucreze în slove de tipar un Praxiu, întru câtva ca acela dela Voroneți⁵⁾”.

„Odată cu sfânta Scriptură s'au tradus anumite rugăciuni, trebuincoase preotului în fiecare zi, precum și Tatăl nostru, Crezul... Când în 1564, Coresi dădu la lumină, împreună cu Tâlcul Evangheliilor, și un Molitvenic, el cuprinse într'însul un Crez, care e de sigur din vremea celor dintâiu traduceri⁶⁾”.

Atâta am vrut și eu să spun despre Domnul Iorga. Dînsul crede, că operele lui Coresi sunt copiate de pe manuscrise vechi husite, sunt adecă opere de ale mișcării husite, pe care Domnia Sa o tratează pe paginile XV—XLI ale „Istoriei literaturii religioase“.

1) Op. cit. pp. XXI. urm.

2) Istoria bisericii românești vol. I. p. 177 urm.

3) Urmează înșirarea celorlalte cărți husite.

4) Ist. lit. relig. p. XXIII urm.

5) Op. cit. XXIV urm.

6) Op. cit. p. XXVI;

Lucrul se pare însă a fi altfel. Còpiile acestor cărți „husite“ sunt toate din veacul al XVI, pe când această „buruiiană a rătăcirii“ eră de mult stârpită, deja înainte de 1450. Până nu se va putea stabili cu siguranță data acestora dinainte de 1450, e mai cu socoteală să le atribuim propagandei luterane și calvine, cari ni-le-au dat. Dacă s'ar fi făcut Românii Ardeleni Husiți „pe cap“, pentru că astfel înțelegeau legea, ei nu s'ar fi lăpădat de o lege „românească“, ca să primească una slavonească, neînțeleasă chiar de preoți. Ei ar fi continuat în această lege, și jupânul Hanăș Begner nu trebuia să zică în epilogul Evangheliarului dela 1561, care ar fi cunoscut deja pe Români, următoarele vorbe: „Vă rugăm toți sfinți părinți oare vlădici, oare epsopi, oare popi, în căroră mână va veni aceste cărți creștinești, cum mainte să cetească, necetind să nu judece, neci să săduiască“¹⁾. Nici autorul Paliei dela Orăștie nu trebuia să scrie despre cărțile lui Moise, în cari nu poate fi nici o deosebire între husiți și ortodocși: „Le dăruim voaună fraților Români, și cetiți și nu judecareți necetind mainte, că veți cu adevăr afla mare vistieriu sufletesc. Noi pentru dragostea lui Donezeu am ustenit“²⁾.

* * *

La articolul din numărul 16 al „Culturii Creștine“ țin să mai adaug ceva. Față cu Domnul Ioan Bianu, care susține, că numai în cele dintâiu 3 decenii ale secolului al XVIII-lea, s'a îndeplinit scoaterea limbei slavone din biserica Românilor, și a ocupat locul acesteia limba română³⁾, eu am zis, că în Ardeal s'a făcut lucrul acesta mai de timpuriu, altfel Papii nu ne-ar fi acordat acest drept.

Cătră sfârșitul veacului al XVII-lea erau traduse toate cărțile necesare la sfânta liturghie. Principii Ardealului într'una au îndemnat pe vlădici să slujască românește. Acest îndemn a prins. El nu fù însă pe placul patriarhului Dosofteiu⁴⁾ al Ierusalimului, mitropolitului Teodosie al Ungro-Vlahiei și ai celorlalți arhieriei împreună liturghisitori la hirotonirea vlădicului

¹⁾ Bibliografia rom. veche vol. I. p. 44.

²⁾ Op. și vol. cit. p. 95 urm.

³⁾ Op. cit. p. 23.

⁴⁾ »Il piu arrabiato Prelato«, cel mai turbat prelat, vezi Nilles N., Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani. Vol. I. Oeniponte 1885 p. 13.

Atanasie al Bălgradului, căci până nu plecă încă acesta din București, îi dădură „porunci“ aspre. In ce privește limba dumnezeieștii slujbe, i-se poruncește vlădicului ardelean: „Trebuie arhieria ta, slujba besérecii, adevă ohtaiul, mineele și alte cărți. ce se cântă duminecile și sărbătorile și slujba de toate zilele, se te nevoiești cu deadinsul se se citească toată pe limba slovinească sau elinească, eară nu rumănește sau într'alt chip“¹⁾.

Atanasie n'a ascultat de această poruncă, ci a slujit românește. Și când s'au întors Români Ardeleni în sinul sfintei maicei biserici romano-catolicești, și iarăși s'au unit cu ea, cum glăsuește actul unirii, au cerut dela Papa, pe care-l numește Domnul Iorga, căpitanul firesc al întregii creștinătăți²⁾, ca din obiceiul lor nimeni să nu-i clătească: ci toate ceremoniile, sărbătorile... cum până acum, așa și de acum înainte să fie slobozi a le țineă³⁾. Aprobându-se această cerere, limba românească a fost consacrată ca limbă liturgică de cea mai înaltă autoritate bisericească. Și acest lucru l-am făcut noi Ardelenii în acele timpuri. când frații noștri de pe alte tărîmuri o numiau scurtă și lipsită de dăscălii⁴⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

Note mici asupra cultului divin.

— Scrisoare. —

(IV).

Preotul, având pe masa proscomediei materia și revizitele trebuincioase la celebrarea sf. liturghii, alege dintre prescuri pe cea mai bine pregătită, iar dintre coarnezle prescurii, pe cel cu suprafața mai întreagă, cu coaja mai bine coaptă, dar fără a fi arsă, și recurbat mai regulat. Dacă nici o parte din scriptura pristornicului nu s'ar puteă distinge, ori dacă nici

¹⁾ Cipariu, Acte și Fragmente p. 243 urm. Citește în această carte la p. 251 cele scrise de Șincai despre Dositeiu, care a venit apoi în Ardeal să vândă indulgențe și să agite în contra sfintei Uniri.

²⁾ Istoria lui Ștefan cel mare pentru poporul român. București 1904 p. 149.

³⁾ Dr. Augustin Bunea, Chestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite. Partea II. Blaj 1893 p. 5 urm.

⁴⁾ Predoslovnia Liturghiei de București dela 1680, vezi Bibliografia rom. veche. Vol. I. p. 234.

n'a fost aplicat pristornicul pe pâne, preotul, cu lancea, face inscripția: *Is. Hs. Ni Ka* pe locul, de unde vrea să scoată agnețul. Decumva coaja cornului de prescură e arsă, ori de tot tare, celebrantele o taie și o delătură, ca să nu-i fie incomodă și mai ales pentru ca la frângerea sf. Cuminecături să nu sară. În cazul acesta din urmă încă se face inscripția pristornicului cu lancea.

Cornul de prescură pregătit în chipul arătat îl ia preotul în mâna stângă și, ținându-l deasupra cârpătoarașului, îl însamnă peste scriptură de 3 ori cu lancea în forma crucii, zicând de 3 ori: „Întru amintirea Domnului...“ Apoi înfige lancea în partea dreaptă a scripturii, după cum stă prescura, ce este în partea stângă, după cum stă preotul, și zice: „Ca o oaie...“ Când înfige lancea în partea contrară, zice: „Și ca un miel...“. Infigând lancea în partea de sus, zice: „Întru umilința...“ Apoi înfigând lancea în partea dreaptă a *prescurii și nu a scripturii* ridică agnețul, zicând: „Că s'a luat...“ Agnețul, lăsându-se în grosime de 1–2 cm., se pune cu fața în jos și preotul îl junghie cruciș, zicând: „Junghie-se mielul lui Dumnezeu...“ După aceasta iar îl întoarce și-l împunge cu lancea în *partea stângă a scripturii*, zicând: „Unul din ostași...“

Junghiarea agnețului în forma crucii se face așa de adânc, încât, mai târziu, frângerea sf. Euharistii să se poată face fără nici o greutate.

Turnarea vinului și a apei în potir, dacă gâtul sticlei cu vin e cam de 8 ori mai larg ca al acelei cu apă se face deodată, în aceeași durată de timp, cu care prilej se rostesc cuvintele: „și îndată a ieșit sânge și apă...“ Preotul ține adecă în mâna dreaptă sticla cu vinul, în cea stângă pe cea cu apă. De s'ar întâmplă, ca sticlele să nu fie potrivite pentru turnările simultane, atunci se toarnă întâiu vin, apoi apă în raport cam de 8:1.

* * *

Rubrica prescrie, ca preotul să țină prescura în mâna stângă până ce scoate agnețul din ea. În praxă lucrul se întâmplă așa, că prescura se pune pe un cârpătoaraș curat de lemn și se ține cu mâna stângă, până ce se fac tăieturile cu lancea din mâna dreaptă. Dacă prescura s'ar așeză pe disc, acesta, numai pe lângă o deosebită grijă la tăieri, înfigeri și junghieri, ar rămâne neatins de tăieturile și împunsăturile

lancei. Cârpatorașul amintit e recomandabil așadar din motive de practicitate și mai ales de economie.

* * *

Agnețul pregătit se așază pe disc în partea deasupra. Lângă el, de-a dreapta, se pune o bucată tăiată, în formă de treiunghiu drept, din altă prescură, în caz de lipsă din aceeaș prescură, ori chiar din acelaș corn. Aceasta se face în onoarea P. C. V. Marie. Bucata aceasta, pentru simetrie are să fie cam a patra parte a agnețului și în grosimea aceluia. Apoi se pun de a stânga agnețului 9 părțile de prescură, în trei rânduri câte 3 în fiecare rând. Rândurile se încep din partea opusă dela preot și cătră el. Așezarea fiecărei părțile e însoțită de cuvintele, prin cari se dedică în onoarea sfinților: a Sfântului Ioan Botezătorul, etc.

Terminând preotul cu așezarea particulelor în onoarea Sfinților, pune altele sub agneț, începând din partea stângă a discului. Intâiu amintește pe pontificele (Conc. prov. I. Tit. II. c. II. p. c.), apoi pe mitropolitul (ibid. c. III. p. I.) și în dieceză și pe episcopul (ibid. c. IV. p. 3. al ult. și c. IX. p. 1.), pe preoți și diaconi și pe alți membrii ai Bisericii luptătoare (pentru fructul general al sf. lit.), dintre cari cu numele amintește pe episcopul, care l-a hirotonit și pe capul politic al statului. După aceea pune o particulă pentru folosul, ori lipsa spirituală ori temporală al acelora, pentru cari se aduce anume sf. jertfă, intenționând obținerea fructului special liturgic, care se mai numește și mediu. Preotul din cura animarum, în Dumineci și sărbători, va pune particula aceasta pentru binele parohiei, pentru fiii săi sufletești, intenționând, că pruncii să crească în har și în înțelepciune, tinerii să trăiască o viață curată, conjugii, trăind în pace, să se întărească unul pe altul în credință, iubire și speranță, păcătoșii să se pocăiască, bătrânii să caute cele cerești, iar bolnavii și mizerii să-și suporte năcazurile cu răbdare și resignare creștinească. Slujbașii să-și împlinescă datorințele oficioase cu dreptate. Apoi amintește cu numele din cei vii, pe cari îi va vreă.

După aceasta amintește preotul pe arhiereul, carele l-a hirotonit, dacă respectivul va fi repausat, și pe alți adurmiți cu numele, cum și în general pe aceia, cari au adurmit în comuniune cu Dumnezeu. Scoate câte o părțile din fiecare prescură, zicând: amintește, Doamne, pe aceia, cari și pentru cari se aduce acest

dar, viii și adurmiții. Mai pe urmă preotul pune părțiceaua pentru sine, intenționând câștigarea fructului liturgic individual, numit și personal.

* * *

Dacă se pun mai puține părțicele din jos de agneț, acelea se pot așeza în 2 rânduri: unul pentru cei vii, al doilea pentru cei repausați. În cazul acesta, particula cea pentru sine preotul o pune între cele două șire, aducându-și aminte și prin aceasta că el e trimisul lui Dzeu la oameni și al oamenilor la Dzeu, că el e chemat în locul întâiu de a oferi lui Dumnezeu rugăciunile, cererile, mulțămirile omagiale și jertfele, ce le aduce Biserica luptătoare pentru sine și pentru cei din Biserica suferitoare. Când se fac multe comemorații, nu se observă o regularitate în așezarea particulelor. Aceasta se întâmplă atunci, când preotul amintește pe mulți vii și morți, când sunt multe rânduri și când sunt în număr mai mare aceia, cari vreau să se împărtășească cu Trupul Domnului la liturghia respectivă. E mai consult adecă, să se pună părțicele, în număr potrivit celor ce se cuminecă, deja la proscomediere, decât să se taie, ori să se frângă din sf. pâne la cuminecare.

Părțicelele să nu fie mari, ca să nu se umple prea tare discul, fiindcă atunci, pe lângă toată grija, ușor pot să cadă; să nu fie însă nici prea mici, sfărâmături, deoarece în cazul acesta se adună cu greu de pe disc după cuminecare și mai ales din potir la consumare. Din motivul acesta nu-i consult, să țină preotul prescura deasupra discului pânăce rumpe din ea particule. Mai practic e, să taie particulele în număr suficient pe cârpătoară, de unde ia câte una, când comemorează. Dacă prescura e uscată și sfârmicioasă, se iau particule din miezul de lângă coajă, fiind acela mai consistent.

* * *

În cazul când concelebrează mai mulți preoți, unul proscomediază până în sfârșit, apoi ceialalți, pe rând, pun părțicele, amintind pe viii și pe adurmiții, pe cari vor vrea. Mai pe urmă face amintiri diaconul.

Iubite, în repețite rânduri mi-s'a pus întrebările: Se pot face mai multe amintiri, punându-se numai o particulă? Dacă un concelebrante n'ar pune nici o particulă, având intențiunea să celebreze, consacră, ori nu?

Răspunsul a fost afirmativ la fiecare întrebare. Inseși rubricile ne spun, că se pune câte o singură părțica în onorea mai multor sfinți, ori pentru binele spiritual și corporal al mai multora. Așa întru onoarea... Sfinților, preamăriților Profeți Moisi și Aron etc. se pune o părțica, și, după rubrică, tot numai o particea pune preotul, când zice: „Amintește, Dispunătorule, iubitorule de oameni, toată episcopia dreptcredincioșilor, pe Părintele nostru Papa....., deși pomenește pe mai mulți. În chestiunea a doua lucrul principal și esențial este ca preotul să voiască cel puțin virtual și implicite, ca să celebreze și să aibă înaintea sa materie validă, asupra căreia să-i fie îndreptată intențiunea, când pronunță cuvintele consacratioare. E bine însă și de dorit, ca fiecare concelebrante să pună particule, fiindcă și atunci, când pune, imploară binecuvântările cerești asupra scopului, pentru care celebrează.

Incheiu, exprimându-mi dorința, ca bunul Dumnezeu să-ți ajute în toate întreprinderile tale cinstite.

prietinul tău devotat:

SENIOR.

CRONICĂ.

† **Pictorul Smigelschi.** Lumea românească a tresărit dureros la vestea morții unuia, care a fost o glorie a neamului. Pictorul Smigelschi s'a stins într'un sanator din Budapesta, unde nădăjduia să afle vindecare pe seama bolii ce i-a pricinuit-o munca și studiul. Numele lui va rămâne însă multe veacuri, în operele ce le-a creat și va rămâne pentru totdeauna în istoria artei, mai ales a celei românești, ca a unui îndrumător mare, care a încercat să deie viață modernă și element românesc anticei picturi bizantine. Din combinația picturii catacombelor, a lui s. Vitale din Ravenna, a monumentelor gloriei bizantine dela Roma și de pe airia, din inspirația vechilor zugravi ai bisericilor noastre și din comoara artistică figurală a poporului nostru, pictorul Smigelschi ne-a creat, — fără să amintesc altceva — pictura catedralei din Sibiu și a bisericii din Uifalău, cari singure i-ar putea face numele nemuritor pentru toate veacurile.

Penclul i-a căzut din mână pe când se pregătia, prin studiul la Roma, ca să se apropie și mai tare de culmile desăvârșirii artistice.

La doliul unui neam ne asociem și noi. (m.)

*

O nouă constituție papală. În ziua praznicului înălțării sfintei Cruci, s'a dat dela Roma o nouă constituție, care ne privește și pe noi. Ea se ocupă de sf. cuminecătură și cuprinde hotăriri noue privitor la primirea sfintei euharistii din partea credincioșilor ce aparțin la rituri deosebite.

Ultima dispoziție în această materie poate fi socotită ordinațiunea din 18 August 1893 a Congregațiunii de Propaganda Fide, în care se spune, că toți credincioșii, fie de rit latin, fie de rit oriental, cari locuiesc unde nu este biserică și preot de ritul propriu, se pot cuminecă în orice vreme — nu numai în articolul morții și la Paști, pentru ca să satisfacă poruncii — după ritul bisericii din localitate, numai să fie catolică. Prin această dispoziție a Propagandei s'a muiat asprimea disciplinei stabilite de Benedict XIV („Etsi pastoralis“, 26 Maiu 1742), care dispunea păstrarea strictă a cuminecării după ritul propriu.

Noua dispoziție papală șterge acum și mai tare hotarele, ce normau acest punct disciplinar, care, în zodia cuminecării cât mai dese inaugurată de Piu X, este de cea mai mare actualitate. De aici încolo toți credincioșii oricărui rit pot primi sf. cuminecătură după oricare rit, afară de cuminecarea de Paști, când trebuie să se cuminece fiecare după ritul propriu, dacă bine înțeles are în apropiere biserică și preot de ritul propriu. Ce privește viaticul, el încă trebuie primit după ritul propriu, afară de cazul necesității, când firește se poate primi și după alt rit. O însemnată învoire este și aceea, că preoții, cari și pe mai departe trebuie să consacre după ritul propriu, în caz de nevoie pot administra și sf. cuminecătură consacrată după alt rit, dar trebuie să păstreze în administrare preserisele ritului propriu.

Aceste dispoziții vor înlesni desigur foarte mult lățirea primirii mai dese a sf. euharistii, înfăptuindu-se dorința Conciliului tridentin „ca toți și singuraticii, cari se înseamnă cu numele de creștin, să convină în sfârșit și să se unească în acest simbol al unirii.“

Nu se poate zice nici aceea, că această dispoziție nouă, ar putea primejduia existența riturilor orientale; pentrucă se spune în ea anume, că cuminecarea cât de îndelungată după rit străin, nu poate să schimbe ritul cuiva, ba nu poate fi adusă nici ca motiv, pentru care să se ceară schimbarea ritului (ar.)

*

Francmasonii în 1911. „Revue internationale des Societés secrètes“ publică o statistică foarte amănunțită a francmasonilor din 1911. Reținem câteva cifre: Numărul total: 23,104 loge, cu 2,020,091 membrii. — Înșirăm și câteva state: În Germania: loge: 515, membrii: 56,812. Anglia: loge: 2985, membrii: 154,000. Franța: loge: 584, membrii: 37,600. Belgia: loge: 124, membrii: 2500. Italia: loge: 470, membrii: 15,900.

România: loge: 12, membrii: 250. *Sârbia*: loge: 1, membrii: 78. *Ungaria*: loge: 77, membrii: 6112.

Vedem, că nici românii nu se lasă! Mă rog...! Suntem curioși, câți românași sunt pierduți printre cei din Ungaria. — nici aici nu trebuie să ne lăsăm mai pe jos de jidovi! (ph.)

Cărți și reviste.

Cunoscută fiind importanța mare, pe care monografiile satelor noastre o au pentru limpezirea rosturilor viitoare ale acestui neam, încreștăm cu multă bucurie și monografia istorică a păr. canonic *Dr. Iacob Radu*: »*Biserica sf. Uniri din Tâmpăhaza—Ufalău.*« Pornită din gândul de a fi o contribuție la solemnitatea zilei mari de 17 Iulie 1910, când ctitorul bisericii monumentale a satului său de naștere, Preasfințitul dela Orade, a sfințit biserica din Tâmpăhaza—Ufalău, această monografie, prin faptul, că nu se mărginește la istoricul bisericii, se poate socoti cu drept cuvânt ca o reală contribuție la istoria poporului nostru din Ardeal, care se pare că încă multă vreme va trebui să fie o istorie a »satelor și preoților« noștri.

Monografia păr. canonic lămurește cu multe — une-ori chiar prea multe — amănunte asupra tuturor momentelor ce pot interesa din trecutul și prezentul celor două comune, cari din punct de vedere bisericesc formează o singură parohie. Aceste lămuriri, grație talentului de bun observator al autorului, desteaptă ici-colo în mod deosebit interesul nostru. E prea firesc însă, că interesul, pe care cititorul acestei monografii poate să-l aibă față de obiectul acestor lămuriri, trebuie să dispară față cu interesul ce se naște în noi pentru ceea ce a făcut ca aceste sate să se ridice peste toate satele noastre din cuprinsul acestei țări. Este biserica episcopului Radu, care între zidurile ei cuprinde opera maiestră a celui mai mare pictor bisericesc, care a fost Octavian Smigelschi. Imprejurarea, că moartea a scos penelul din mâna acestui pictor, înainte de a mai putea împodobi cu arta sa și alte lăcașuri ale Domnului, înalță și mai mult valoarea monumentală a bisericii satelor smerite din valea Murășului, a cărei pictură, alătura cu cea a catedralei din Sibiu ne înfățișează arta mult regretatului nostru pictor în deplina splendoare a apogeei lui. Așa fiind, e sigur, că nu se poate o idee mai fericită, decât aceea, de-a împodobi paginile acestei monografii cu reproduceri atât de multe și de fidele de ale picturii acelei biserici. Fără îndoială, cele 11 clișee ale cărții, cari înfățișează cele mai impunătoare părți ale picturii lui Smigelschi, sunt elementul cel mai prețios al întregii monografii, fiind în aceeași vreme și o foarte bine meritată contribuție la popularizarea produselor acestui mare artist.

Monografia păr. Dr. Radu a apărut între condiții de-o eleganță neobicinuită la noi — chiar și dacă nu ne gândim la ediția de lux — și dacă ea, din munificența ctitorului bisericii de care se ocupă, se vinde totuș cu prețul bagatel de 5 cor. (ediția de lux costă 10 cor.), aceasta încă poate fi socotită ca un prea frumos prinos adus memoriei pictorului, din opera căruia ni-se dau câteva fragmente. (ar.)

*

Neobositul scriitor al trecutului nostru cultural, care este prof. *Dr. Ioan Rațiu*, într-o conferență ținută la societatea meseriașilor români din Blaj, s'a oprit și asupra trecutului industriei și negoțului acestui orașel.

În broșura de 40 pagini, ce cuprinde această conferență sub titlul: „*Din trecutul meseriilor și negoțului din orașul Blaj*“, dl Rațiu ne dă pe temeiul datelor, culese de sigur cu multă trudă din isvoare mai anevoie de apropiat, decât cele ale trecutului unui oraș, unde au existat așa numitele bresle sau țehuri, o icoană fidelă și — pe lângă tot bagajul de amănunte banale, ori poate tocmai prin ele, — foarte vie despre vieța înaintașilor clasei de mijloc a Blajului zilelor noastre. Dl Dr. Rațiu nu ne-a dat în această broșură, o istorie completă a meseriilor și negoțului din Blaj, care ar fi poate și greu să se scrie de pe acum, ne-a dat însă o foarte însemnată contribuție, o piatră de temelie, fără de care nu se va putea zidi clădirea istorică de mai târziu.

Broșura se cetește foarte ușor, și din cetirea ei, pe lângă cunoștințele, cari nu pot strică nimănui, meserieșii și industrieșii mai pot culege o seamă de învățături și îndemnuri de cel mai mare folos pentru închegare și întărirea, atât de imperios cerută de toată lumea, a clasei noastre de mijloc. (ar.)

Cărți intrate la redacție.

Dr. Victor Bojor, Scara cerească. Carte de rugăciuni și învățături creștinești pentru toate trebuințele sufletești ale credincioșilor. Gherla 1912.

G. Aslan, Educația prin sine însuș. Ediția a III. (Biblioteca pentru toți Nr. 787—788) București 1912. Prețul 60 bani.

Dr. Ioan Rațiu, Din trecutul meseriilor și negoțului în orașul Blaj. Conferința ținută la societatea meseriașilor din Blaj. Blaj 1912.

Dr Gere Gábor, A liturgia nyelve történeti jogi és liturgiái szempontból. Pécs 1911. Prețul 220 cor.

Emanuil Elefterescu, Cartea neamului, sau de toate și din toate pentru popor. Vălenii de munte 1911. Prețul 2 lei.

TELEFON.

Dr. R. Sibiu. Da, Așa ar fi să fie. Pe urma ieșirilor »poetice« din posta redacției organului nostru național din Arad s'ar putea porni de sigur o nouă hărțuică, care fiindcă nu obicinuește a fi partea cea mai puțin citită a unei gazete românești, ar putea umplea din nou multe coloane tipărite cu material foarte interesant. Să ne dați însă voie a socoti aceste ieșiri ale »Românului« de o glumă atât de proastă, încât să ne putem simți dispenzați a mai stăruii cât de puțin asupra lor. Putem face acest lucru cu atât mai vărtos, că noi credem a fi găsit »soluția« feliului cum a putut ajunge poezia din chestie să vadă lumina zilei. Iată ce credem noi. »Scriitorii români« din Ardeal lansase nu de mult în fruntea »R.« cunoscutul anunț că întră de colaboratori, cu acel gând curat să ridice nivelul gazetei. Ei bine, între ceice iscăleau acest anunț, pe lângă câțiva scriitori, pe cari îi cunoaștem, erau și foarte mulți — desigur și poeți — scriitori »a non scribendo«. Stând astfel lucrul, când unul dintre acești poeți a venit mai zilele trecute, cerând publicarea poeziei ce comise, redacția angajată trebuind nesmintit să o publice — i-a făcut loc la posta redacției. Dacă mai adaugem apoi, că dl director al ziarului nu va fi fost acasă, socotim, că afacerea o putem declara de tranșată.

L. Azuga. Iată câteva din cărțile noastre mai nouă de predici, din cari credem că veți găsi și de cele potrivite trebuințelor Dvoastră: 1. Măntuiește-ți sufletul. Predici pentru misiuni. Blaj, 1906. Prețul 5 lei. 2. Predici sau învățături la toate Duminecile și sărbătorile anului, culese de Petru Maior. Cluj, 1906. Prețul 8 lei. 3. Massillon—Genț, Cuvântări bisericesti. Oradea-mare, 1898—1906. 2 vol. Prețul 10.50 lei. 4. Pap Roșianu, Învățături de pocăință. Blaj, 1911. Prețul 2 lei. 5. Revista »Păstorul Sufletesc«, care cuprinde cele mai nouă predici. Anul costă 10 cor. și sunt 6 ani, dela 1906—1911.

P. Desmir. Cele ce ne scrieți privitor la căsătorile mestecate nu le putem da ca obiect de discuție, pentrucă scrieți și multe lucruri de acele, cari nu admit discuție. Asupra părților de orientare și lămurire poate vom reveni însă mai târziu.

P. Mal. Procedura Sfinției Voastre a fost foarte corectă. Numai așa se pot delătură supărăriile. Dacă cineva face o comandă și n'o primește, reclamă lucrul comandat, fiindcă se poate întâmpla ușor, ca obiectul trimis să nu ajungă la destinație mai ales dacă nu s'a spedit nici rambursat, nici recomandat, în care caz ambele părți așteaptă zădarnic: unul obiectul, celalalt valoarea.

G. P. Mihail. Sunteți achitat pe anul întreg!

S U M A R U L :

Redacția: Executarea bullei „Christifideles“. — **Dr. Ioan Sâmpăteanu:** Autonomia noastră bisericească (I). — **Dr. Victor Macaveiu:** Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos (V). — **Dr. Ioan Bălan:** Introducerea limbei române în biserică. — **Senior:** Note mici asupra cultului divin (Scrisoare IV). — **Cronică:** Pictorul Smigelschi (m.); O nouă constituție papală (ar.); Francmasonii în anul 1911 (ph.). — **Cărți și reviste:** Dr. Iacob Radu: „Biserica sf. Uniri din Tâmpăhaza—Uifalău“ (ar.); Dr. Ioan Rațiu: „Din trecutul meseriilor și negoțului în orașul Blaj“ (ar.); Cărți intrate la redacție. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.